

Bárány Tamás

VALE TRISTE

Az út, amely idefelé az autón tíz percébe se tellett, a városból visszafelé másfél órának ígérkezett. Elhatározta, hogy kilép. Úgy számított, fél ötre otthon lehet. Ötkor már alszik, s így az ébresztőig mégiscsak lesz egy órai pihenése. Felszállás előtt az is sokat számít.

Szaporán lépkedett a konok, nem ritkuló sötétségben. A hold már eltűnt az égről, a csillagok meg csupán maguknak világítottak. Tibor inkább érezte az utat maga előtt, mint látta, s mégis biztosan lépkedett. Nem először tette meg ezt az utat sötétben.

Az éjszaka aztán nemsokára kiadta erejét; váratlanul szürkülni kezdett. Az út egyharmadán lehetett ekkor. A tompa derengésben felfelsejtettek körös-körül a kis tanyasi házak. Néhol már egy-egy koránkelő kakas is kukorékkolt. A fiúnak hirtelen eszébe jutott első kimaradása a hathetes kiképzés után. Akkor is ilyentájt igyekezett visszafelé a repülőtérré; csakhogya akkor majdnem az egész szakasz itt bandukolt vele az úton.

Milyen boldogok voltak a fiúk, hogy kiszabadultak a kaszárnnyából! Már hetekkel előbb szinte csak erről a kimenőről beszéltek, a foglalkozás után csak azt tervezgették, mit csinálnak majd, hová mennek, ha a nagy nap eljön. Voltak, akik expressz levélben kértek pénzt hazulról; Herdiczkynek meg éppen táviratilag küldött ötven pengőt az apja.

Ő nem értette ezt a fenenagy izgalmat. Szó se róla, maga is kívánczolt már emberek közé, szeretett volna új arcokat is látni maga körül, nem mindig csak azokat a jutasi tahókat – de ennek ellenére nem érezte olyan rabságnak a laktanyaéletet, mint a többi. Nem úgy, mint akár még a tábornokok fiai is; pedig azok igazán kaszárnnyában nőttek fel. Itt meg csak sápióztak a szabadság után... Ő meg? Úgy mozgott itt, akár a hal a vízben. Hiszen, ha jól meggondolja, amióta az eszét tudta, erre várt.

Tizenkét éves korában kezdődött; mindig is pontosan emlékezik rá. Az iskolában egy lyukasórán a felső osztályosok egyik fizikatanára jött be helyettesíteni. S mit csinálhat egy felsős fizikatanár a második bében? Játszik. Rajzpapírt és hurkapálcikákat hozott magával a szertárából, s megtanította őket kis siklógépet csinálni.

Öreg latintanáruk még a következő órán is beteg volt; Pulai akkor egy szabályos, lombfűrészszel és pauszpapírból összerótt kis modellt hozott be, s azt röpdöstette álló órán keresztül. Ezzel aztán el is dőlt az ő sorsa... Mert amikor a tanár az óra végeztével megkérdezte, ki akar belépni az iskola Aero-körébe, elsőnek jelentkezett. Utána felnyújtotta ugyan a kezét még kettő-három; de azok már a harmadik-negyedik alkalommal elmaradtak. Egyedül ő tartott ki teljes hat esztendőn keresztül. Már a harmadik évben ifjúsági bajnokságot nyert a hármashatárhegyi országos modellező versenyen.

Hetedikben meg már maga is repült. Ugyancsak a Hármashatárhegyen, a vitorlázóknál. Micsoda évek voltak azok, jóságos Isten! Az első önálló repülés – nem, azt nem lehet elfeledni! Aztán az A-, a B- és a C-vizsga!

Apa ezt még, becsületére legyen mondva, szótlanul túrte. Még a szülői beleegyezést is sokkal könnyebb volt kiszorítani belőle a vitorlázáshoz, mintsem remélni merte. „Csak a tanulásnak ne ártson! – mondta az öreg töprengőn. – Az mondják, ez a hetedik a legnehezebb osztály.” Esküvel ígérte, hogy a vitorlázás nem lesz kárára – sőt! Akkor az öreg nagy nehezen aláírta a nyilatkozatot.

Anya csak azután értesült az egésztől, hogy megvolt az első repülése. Előtte nem szólt neki semmit, sőt apát is sikerült cinkosságra bírnia. Csupán az első önálló repülés után vallotta be anyának, hogy tulajdonképpen mivel is tölti a Hármashatárhegyen a vasárnapjait.

Anya két napig sírt, s kilencedet tartott, hogy az Úristen is segítse a fiát megmenteni ettől a szörnyűségtől. De itt már minden hiába volt; akkor már nem lehetett őt az útvjáról letéríteni. Fél esztendő kellett hozzá, míg anya valamennyire megbarátkozott a repüléssel; de még egy év múltán is gyakran fogadta otthon kisírt szemmel, ha vasárnaponként fél órát késni talált hazulról.

És érdekes – akkor is csodálkozott rajta, azóta sem érti –, mindennek ellenére mégis éppen anya volt az, aki érettségije után melléje állt az apjával vívott harcban. Az öreg hallani sem akart a katonaságról. Azt mondta, álljon be melléje a műhelybe. Azt mondta, jegyeztesse be magát egy időre inasnak – ő elintézi az ipartestületben, hogy igen rövid legyen az az idő –, aztán, ha ő majd kiöregszik, a helyére lép, átveszi a műhelyt.

A műhelyt! Ó! Érettségivel! A karpaszományos jogával! Lakatosmester legyen? Egyszerű iparos – ha mindjárt legelső is a szakmában?

És nem, és nem, és nem értette az öreg, hogy mért nem akart ő hallani sem erről. Abba a végén nagy nehezen beletörődött, hogy nem áll be a műhelybe – de akkor meg azért sírt, hogy magántisztviselő legyen. Vagy adóhivatalnok; azokat utálta ugyan, de tisztelte. Vagy akármi más, csak éppen katonatiszt ne. Nem magyarázta meg, miért ne, csak hajtogatta: ne, ne, ne!

És akkor jött anya, a drága, és beszélt a fejével. Heteken át hallotta vitájukat esténként a szomszédos szobából: anya verte a vasat, az öreg meg lassan puhult. Mire a korengedély iránti kérvény benyújtásának határideje lejárt, be is adta szépen a derekát.

Ám ez még csak az első akadály volt; hátra volt az alkalmassági vizsga. Micsoda rettegő izgalom előzte meg azt is: három éjjel nem aludt miatta. Az érettségítől sem félt jobban. Arra valami fatalista nyugalommal ment el: lesz, ami lesz. Pontosan tudta, hogy ha akarják, akár ötből is megbuktathatják; pusztán a kérdéseken, a tanárok jóindulatán vagy az elnök szigorán áll-bukik az átizzadt, átkínlódott délelőtti sikere. És végre is – miért akarnák megbuktatni? Nyolc éven át soha senkivel nem volt baja; az iskolai szabályokat mindig megtartotta, a tanárokkal tisztelettudó volt – még Ferenczyvel is, pedig azt igazán utálta –, miért is akartak volna neki ártani? Meg aztán Pulai még külön is támogatta: szólt itt-ott az érdekében.

Emitt azonban, az alkalmassági vizsgán könnyen elcsúszhatott volna, két okból is. Az egyik: a bal szemére rövidlátó volt, s a másik: mindkét szemére színtévesztő.

A rövidlátásról sokáig nem is tudta, hogy testi fogyatkozás. Gyermekkorában például mindig egy szemmel olvasott – a ballal –, a másikat lehunyva tartotta, távolra viszont az élesebb jobb szemét használta. (Szent meggyőződése volt, hogy az Úristen így teremtette az emberi szemet, munkamegosztásos alapon. Csak a vitorlázórepülés kezdetén ébredt rá, hogy rövidlátása súlyos gátja lehet a repülő-pályafutásnak, épp ezért aggódalmasan eltitkolta.) A motoros alkalmassági vizsgára tehát úgy készült fel, hogy egy optikus ismerősüknél bémagolta a szemvizsgáló táblázat betűit – még álmából fölverve is tudta volna... Ettől a próbától hát nem is tartott; s nem is volt vele semmi baj.

Annál jobban félt a színvizsgától. Ezt a fogyatékoságát már régóta ismerte: tompa világításnál, hajnali vagy alkonyi fénytörésben gyakran eltévesztette a színeket. Nem, nem volt ez kifejezett színvak-ság vagy vörös-zöld színtévesztés; egy piros kendőre például sosem

mondta volna, hogy zöld, vagy egy fehér abroszra, hogy rózsaszín. De a nagyjából hasonló telítettségű színeket – szürkét a barnával, zöldet a kékkel – össze-összekeverte. (Viszont a kontúrokat annál élesebben látta.) Természetesen a tapasztalat itt is sokat segített. Mert hiszen hiába nézett alkonyatkor egy pár férficipőt szürkének, tapasztalásból tudta, hogy csak barna lehet; mint ahogy a fák lombja is zöld, hiába látja őket napkeltekor szürkés-kéknek.

Igen, de ki biztosította róla, hogy a szemvizsgálaton olyan tárgyat tesznek elébe, amelynek színéről tapasztalati tudása van? És ha egyszerűen színes papírosokat mutatnak fel? Hiszen, ha erős a világítás, nem is lesz semmi baj... De ha gyöngé? Akkor már csupán a színek teltségére van utalva; abból kell következtetnie. S akkor már dadogni fog... tévovázik a válasz előtt... és gyanússá lesz. Faggatni kezdik, tüzetesebb vizsgálatnak vetik alá – és isten veled, csodás fliegerélet!

Különösen a rejtett-ablakos színpróba-tábláktól rettegett.

No, de a szerencse, ha már az érettségénél melléje szegődött, itt sem hagyta cserben. A piros, amit meg kellett neveznie, annyira egyértelműen az volt, hogy nyomban rávághatta bátran: piros, a lila pedig... hát igen, a lila... az sugallat volt, nem lehetett más. Az első pillanatban még világosszürkét akart mondani – és aztán mégis lilát mondott. Utána megrettenve figyelte Scholtz doktor arcát; ám az nyugodtan bólintott, és azt mondta: „Köszönöm. Szemészetileg bevált.” És szólította a következőt.

Anyával aznap, megünnepelni a nagy örömet, vacsorázni mentek, a Tiszti Kaszinó éttermébe. Apát nem is hívták; úgysem jött volna.

Csakugyan sikerült egy órát aludnia; s a mosakodás után, a soraközönál úgy érezte, egészen friss, sőt a mámorát is kialudta. Fürgén szaladt a gépéhez. A hangárok oldalánál jókedvű, barátságos szellő duruzsolt; nincs ennél szívderítőbb muzsika. Az ember úgy érzi, versenyre kelhet odafent a széllel. A langyos fuvallatban még a szélzsákok is valahogy ujjongva lengedeznek.

A század kötelékrepülésre készült. Az ő gépe – a Kati – harmadik volt a sorban. Beszállt, kényelmessé igazgatta ülepe alatt az ejtőernyő összehajtogatott csomagját, beszíjazta magát, majd a zsebébe nyúlt, és elővette Eta kis zsebkendőjét. Még ismeretségük elején csente el a leánytól; azóta ez volt a talizmánja. Az apró kis batisztrongyot féltő gonddal felakasztotta a műszerfalra, és felvette szélvédő szemüvegét. Körülnézett: a többi gép már forgó légcsavarral várt az indulásra.

Akkor maga is begyújtotta a motort. Az, akár valami óriási tüdő, megszívta magát levegővel, s vadul felhördült. A géptest belereszkedett, majd finoman, alig érezhetően remegni kezdett. A légszavar megpergett; éles szél csapott arcába és millió kis nyilacska serrent el füle mellett. A motor, most már tompábban, de mind iszonytatóbb erővel egyre bőgött, morajlott; egyenletesen gyorsuló remegésének ritmusát átvette az emberi test is. Gép és ember reszketett, akár a start előtt valamely türelmetlen, nemes versenyállat.

A fiú egész testében megborzongott. Elmondhatatlanul jó, szinte kéjes érzés járta át most is, mint mindig, ha gépbe ült és megindította a motort. Ez, ez a dübörögve szétáradó, pokoli erő, ez a hatszáz lóerős, béklyózatlan energia, amelynek ő a felidézője, ura, parancsolója – ez a világon a legfőbb gyönyörűség! Kezének egyetlen mozdulatára nála ezerszer nagyobb erők lángolnak ki a motorból, áradnak szét tompa remegéssel a könnyű géptestben, és ez a lebíratatlan, iszonyú, gigászi hatalom az ő meghunyászkodó rabszolgája; kushadva engedelmeskedik ujjai habkönnyű parancsszavának... Valósággal úgy érzi ilyenkor, hogy a tulajdon ujjai hosszabbodnak meg, a saját izmai igazgatják a gép fegyvelmezett mozgását; hogy a botkormány az agyveleje, a szárnyak a végtagjai, a vezérsíkok az ujjai... Mi ehhez képest a vitorlázórepülés jámbor élvezete, ahol az ember szinte lepkenyi játékszere csak a szélnek, légnek, elemeknek? Ez, ez az igazi jó mulatság, a valódi férfimunka! A nagy É-vel írt Élet, Ferenczy tata!

A másik két gép most hirtelen megindult, és levegőbe emelkedett. A nyomukban ő is elindította a Katit. Rákanyarodott a kifutóra, gázt adott a motornak, s közben az őrszemet figyelte. Amint az jelt adott tárcsájával, teljes sebességre kapcsolt – most bőgött csak fel istenigazában a motor s száguldott veszettül a gép! –, aztán a botkormányt lassan maga felé húzta. Egy könnyű, szinte leheletnyi huppanás: és érezte, a levegőben van már.

Jobb kéz felől, magasan a feje fölött, tán ezer-ezerkétszáz méteren megpillantotta a két másik gépet. Nem tudta sokáig nézni őket; a fiatal nap fénye vakította. Mindegy, az irány és a magasság megvan; orrot az égnek, utánuk!

A motor egyenletesen dolgozott; a szerelvényfalon figyelte a magasságot. Egy idő múltán lenézett, hátracsavart fejjel kereste a második szakasz gépeit: mi lehet velük? Ott jött szépen alatta mind a három, egymástól egyenlő távolságra, libasorban. A harmadik szakaszt

nem látta, azok nyilván most szállnak fel. No, gyerünk csak oda Árpék mellé! Ott vannak, ni!

Emelkedett még vagy kétszáz métert, s mikor úgy látta, a többiek közelében van; előrenyomta a botkormányt, vízszintes fekvésbe billentette a gépet és körülnézett. A másik két gép csakugyan ott volt nem messze tőle, tán fél kilométernyire. Ezüstös szárnyukon villódzva táncolt a napfény. Gyorsan beállt melléjük, illetve csak a harmadik mellé, a középső géptől kissé hátrább, s integetett a fiúknak. Koltai Karcsi észrevette és visszaintett; Schmidt Árpád – a parancsnoki gépen – nem látta meg. Széllal szemben repültek, délkeletnek.

Hirtelen megémelyedett a gyomra, s úgy érezte, megint egészen részeg. Na, az istenfáját! Hát nem józanodott ki? Mégsem volt elég az egyórai alvás? Szédült, gyomra lázongott, hányinger környékezte. Persze, a ritka levegő, meg a vízszintes billenés... Na, csak ez hiányzott!

Ám a rosszullet, amilyen hirtelen jött, oly gyorsan el is múlt; néhány perc múlva már tisztábbnak érezte fejét, s az émelygés is enyhült a gyomra tájékán. Na, hálistennek. A talizmánra pillantott, elmosolyodott.

Eta jutott eszébe. Micsoda éjszaka vár rá, uramisten! Az első igazi férfi-éjszaka! Aranyos volt ez a kislány, igazán enniváló... És milyen vas nő! De hogy egyszerre milyen kezes bárány lett! Igen, ilyenek ezek. Fel kell lépni velük, nem szabad készpénznek venni a mórifikálásukat meg a nyafogásukat... Kemény fellépés, férfias viselkedés, határozottság! Ez kellett, persze, nem a virágcsokrok... Hiszen tudta ő ezt azelőtt is, ezért éppen kár volt Barczának lefáradnia Pestről... Hülye defetista! De az azért jó volt, hogy itatta: attól kapott bátorságra.

Na, mi az isten ez?

A motor hirtelen köhögni kezdett. A szerelvényfalra pillantott: a műszerek merevek voltak, mozdulatlanok. Sem a benzinmérő, sem az olaj-manométer nem működött, kialudt a kontroll-lámpa is. Mi van már megint ezzel a rohadt ládával?

A motor asztalmasan lihegett, egy-egy ütemet kihagyott, akárcsak valami nyamvadt, özönvízelőtti, földöncsúszó lepra. Mi van vele? Zárlat? Olajhiány? Vagy a benzin mocskos megint, bedugult a gyújtás? Vagy inkább az elosztófej?... Ezekkel a vén Fiatokkal mindig baj van; igazán kiselejtezhetnék őket, nyolc éve nyúvódnek. De azok a szerelők is ott lent, alszanak, vagy mi az isten? Éppen most kellett ez neki, félig részegen... Hogy azok is mennének a... Ez nem munka, ez lócitrom! Az bizony, kisanyám! – És szemrehányó pillantást vetett

Eta zsebkendőjére. – Ezt az izgalmat még külön is lekvitteljük este, aranyoskám!

Füle lassan megszokta a kimaradó gyújtás csaknem ritmusosan ismétlődő puffogását; most már nem is figyelt rá. Egy idő múltán sötét esőfelhő takarta el a napot, s ez is nagyon jó volt, mert nem kellett hunyorognia; vörös, kialvatlanságtól gyulladt szeme égett az éles fényben. Talán tíz percig szálltak így, tizenkettőig, egyre beljebb hatolva a felhőmezőbe – s akkor vadult meg végképp a motor. Hirtelen kimaradt még egy-két gyújtás; a motorberregés most már egy szélütött ember hörgő légzéséhez lett hasonlóvá – rossz volt hallgatni. És a műszerek változatlanul nem dolgoznak! Be kellett buktatni a gépet; ha dugulás van, az talán segít, hallotta egyszer egy mérnöktől. Szóval hát buktatgasson, a részeg fejével? Az istenüket azoknak odalent!

De ha mégis olajhiány, és besült a henger? Akkor ugyan hiába buktat, ócskavas lesz a masina, mire földet ér! Hát mit csináljon?

Ám mielőtt bármire is elhatározhatta volna magát, a motor egyszerűen leállt. A dörgő remegés hirtelen megszakadt, s hiába adta, adta, s megint csak adta a gázt, konok némaság felelt rá. Fülébe, amely már hozzáidomult a motordübörgéshez, vijjogva üvöltött most a meztelen szél; sivítottak, a merevítő huzalok.

Így aztán igazán nincs más hátra, mint a bebuktatás. Attól csak beugrik ez az istenverte varrógép. Ha pedig mégis az elosztófejjel van baj, vagy az adagolóval, hát kényszerleszállást csinál. Röhhögnek majd a fiúk, az őrnagy is jól letolja – de hát mit csinálhat? Üljön ide a helyébe az őrnagy úr!

A botkormányt hirtelen előrenyomta, a gép orra előrebukott, s ő minden idegszálával a motort figyelte: behörög-e? Nem. Némaság... Ó, hogy a rosseb ebbe a masinába! Na, akkor gyerünk le szépen.

Megint kipillantott a gépből, s szemmel felmérte: talán kétezer méteren lehetnek. No, még egy kicsit lenyomni azt az orrot; legalább lefelé szaladjon ez az átkozott fűrés, ha már előre nem szalad!

A gép még jobban előrebillent, s nyugodt, egyenletes, szabályosan gyorsuló siklórepüléssel közeledett a földhöz.

Megtörölte homlokát, sóhajtott. Na! Ideje helyet keresni a landoláshoz.

Megint lenézett. A vastag felhőrétegből lassan kikerült; a komor felhők már jóval fölötte hömpölyögtek, lomhán, szürkén, esőt ígérően. De a napot még így is eltakarták, elsötétítvén az eget, egészen a keleti látóhatár széléig.

A percek múltak, a föld egyre közeledett. Már csak öt-hatszáz méternyire lehetett; pompásan látott mindent. Emitt kukoricaföldek, szántások, szőlők; erre nincs alkalmas hely. Gyerünk tovább! Behúzza kissé a kormányt, Kati orra nyomban megemelkedett. S utána mindjárt jobbra is kanyarodott, mert tán három kilométernyi meszesességben egy tükörsíma, szép zöld mezőt vett észre; községi legelő lehetett. A gép irama újból meggyorsult kissé, mert orrát most már bátran nekibuktathatta a célnak. A bokrok, górék, kalyibák, gyümölcsfák rohanva közeledtek.

Kis félkörívet írt le a legelő körül, s a másik szélénél siklott föléje. Gyönyörűen landolt: tíz méternyire lehetett a földtől, amikor a zöld gyepszőnyeg fölé ért. Szélirányban, igaz; de így jobb a látása. A legelő nem volt éppen túl nagy, de arra bőven elég, hogy most már szépen ráejtse a ládát. Hirtelen a nap is kibújt a felhők alól; ördög vigye, éppen a szemébe tűz. Mindegy!

Minden figyelme a szemében összpontosult, hisz itt már a tízcentik is számítanak! A talaj itt van alatta, már csak egy, már csak fél méternyire lehet tőle. Óvatosan meghúzta a kormányt, hogy egy kis fékező felszél segítségével szabályszerűen, egyszerre három ponton tehesse le a gépet. Egy pillanat még, Kati már egészen vízszintesen suhan – s most jön majd még az a végső, rezzenő húzás a kormányon; az orr egy hajszálnyit felkap, s a három kerék egyszerre csókolja meg az anyaföldet. Keze megfeszül, de aztán szándékosan lazít a szorításon, s egy leheletnyit meghúzza a rudat. Érdekes, nem is érez ütődést – villan meg benne –, istenien landolt!

Aztán, még ugyanabban a pillalantban, hatalmas vízsugarat lát fölcsapódni a törzs két oldalán – szétporló felhőjükön gyöngéd szivárványív sziporkázik egy villanásra –, az ösztönével érzékeli már, hogy baj van; vadul magához rántja a botkormányt – de a gép nem engedelmeskedik. A napfényben most egy pillanat ezredrésze alatt még a vízfelület kékségére is felérez; aztán iszonyú ütést érez a hátán, gyomrába ájult fájdalom hasít, felsikolt, de ezt már nem is hallja – az orrára bukó géppel együtt előrezuhan, s többé nem tud magáról.

(Lyukasóra, 2004/9.)

BÁRÁNY TAMÁS (1922–2004) VERSET, PRÓZÁT, DRÁMÁT EGYARÁNT ÍRT. JÓZSEF ATTILA-DÍJAS VOLT.